НАЙ-ДРЪЗКИТЕ ИЗМАМНИЦИ В ИСТОРИЯТА

Лъже-Дмитрий,
продадената Айфелова кула,
Веда Словена,
изчезналата криптокралица
и други истории, които не са за вярване

Издателство
ПАРИТЕТ

НАЙ-ДРЪЗКИТЕ ИЗМАМНИЦИ В ИСТОРИЯТА
Лъже-Дмитрий, продадената Айфелова кула, Веда Словена, изчезналата криптокралица и други истории, които не са за вярване
252 стр.

Автор: Юрий Коган
Редактор: Горанка Цветкова

Издателство „Паритет“, София ул. „Н. Бончев“ № 3
телефон: 0879 471 930; Е-мейл: paritetlit@abv.bg

Чарлс Понци обещава на бостънци 50% печалба за 45 дни и всички се нареждат на опашка, за да му дадат спестяванията си. Бърни Мейдоф, бивш председател на борсата Насдак, десетилетия наред изплаща на инвеститорите „печалби“, които не съществуват. Виктор Лустиг продава Айфеловата кула на търговци на скрап, като ги убеждава, че Париж тайно я разпродава. Немско списание плаща милиони за „дневниците на Хитлер“, които се оказват фалшификат. Елизабет Холмс убеждава инвеститорите, че с една капка кръв ще извърши революция в медицината, и Theranos стига до оценка от 9 млрд. долара, макар технологията да не работи.

Колкото по-невероятна е лъжата, толкова по-охотно хората ѝ вярват. Книгата представя 23 особено дръзки измами от древността до криптовалутите.

Прекалено хубаво, за да е истина? Точно на това разчитат измамниците!

За поръчки на книги от www.paritetbg.com получавате 20% отстъпка.

Всички права са защитени. Никаква част от тази книга не може да бъде възпроизведена в каквато и да е форма без писменото разрешение на притежателя на авторските права.

ISBN 978-619-153-716-7

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР

Защо вярваме на измамниците *7*

Глава 1
КОРАБЪТ, КОЙТО ТРЯБВАЛО ДА ПОТЪНЕ

Хегестрат и първата застрахователна измама в историята (около 360–340 г. пр.н.е.) *10*

Глава 2
„КОНСТАНТИНОВИЯТ ДАР“

Фалшификат, властвал над Европа седем века (VIII в. – 1440 г.) *18*

Глава 3
АРНО ДЮ ТИЛ, МАРТЕН ГЕР И НАЙ-ИЗВЕСТНИЯТ ПРОЦЕС ПРЕЗ XVI ВЕК

Самозванецът, присвоил чуждо име, дом и жена *26*

Глава 4
ЛЪЖЕ-ДМИТРИЙ I

Фалшивият цар, възкачил се на руския трон (1605 г.) *36*

Глава 5
ДЖЕЙМС МАКФЕРСЪН

Омир от шотландските хълмове и поемите на Осиан *46*

Глава 6
КАЛИОСТРО

Алхимик, лечител и магьосник от епохата на Просвещението (1743–1795) *54*

Глава 7
ЖАНА ДЬО ЛАМОТ

Случаят с диамантеното колие, което погубва Мария-Антоанета *65*

Глава 8
ГРЕГЪР МАКГРЕГЪР И КРАЛСТВО ПОЯИС (1786–1845 г.)

Страната, която не фигурира на никоя географска карта 77

Глава 9
СЕСТРИТЕ ФОКС

Раждането на спиритизма (1848–1888 г.) 90

Глава 10
ГОЛЯМАТА ДИАМАНТЕНА АФЕРА ОТ 1872 ГОДИНА

Скъпоценни камъни, разпръснати из прериите 98

Глава 11
„ВЕДА СЛОВЕНА“

Балканският Осиан и песните, които никой никога не е пял (1821–1893 г.) 106

Глава 12
ТЕРЕЗА ЕМБЪР

Наследството на митичния американец и празния сейф (1879–1903 г.) 113

Глава 13
ВИЛХЕЛМ ФОЙГТ

Капитанът от Къопеник и униформата, която решила всичко (1849–1922 г.) 123

Глава 14
ЧОВЕКЪТ ОТ ПИЛТДАУН

Фалшификат, който държи науката в заблуда четири десетилетия (1864–1916 г.) 131

Глава 15
50% ЗА 45 ДНИ!

Пирамидата на „магьосника“ Чарлс Понци (1882–1949 г.) 141

Глава 16
ПРОДАВАЧЪТ НА АЙФЕЛОВАТА КУЛА ВИКТОР ЛУСТИГ

Кралят на очарователните измамници (1890–1947 г.) 153

Глава 17
ХАН ВАН МЕЕГЕРЕН И ФАЛШИВИЯТ ВЕРМЕЕР (1889–1947 г.)

Човекът, измамил Гьоринг 164

Глава 18
ВЕЛИКИЯТ ФЕРДИНАНД УОЛДО ДЕМАРА

Самозванецът с хиляда професии (1921–1982 г.) 177

Глава 19
КОНРАД КУЯУ, СПИСАНИЕ STERN И „ДНЕВНИЦИТЕ НА ХИТЛЕР“ (1938–2000 г.)

Шестдесетте тетрадки на Фюрера 187

Глава 20
АЛБАНСКИТЕ ФИНАНСОВИ ПИРАМИДИ

Събитията от 1997 година, които събарят държавата.....197

Глава 21
БЪРНАРД МЕЙДОФ И ПИРАМИДАТА ОТ УОЛСТРИЙТ

Най-голямата измама в историята (1938–2021 г.).....207

Глава 22
ЕЛИЗАБЕТ ХОЛМС И THERANOS

Капката кръв, която трябвало да спаси света.....220

Глава 23
КРИПТОКРАЛИЦАТА РУЖА ИГНАТОВА И ONECOIN

Измама от небивал мащаб.....230

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

КАК ДА РАЗПОЗНАЕМ ИЗМАМАТА

Десет признака, които се повтарят през вековете 243

Юрий Коган е литературен псевдоним на журналист и автор, чийто житейски път преминава от Беларус до Израел. Две страни, различни култури и срещата с различни обществени реалности оформят неговия поглед към света – любопитен, независим и чувствителен към противоречията на историята.

Като журналист на свободна практика той сътрудничи на различни издания, без да се ограничава до рамките само на едно. За него журналистиката е не просто професия, а начин да задава неудобни въпроси, да търси скритите връзки между събитията и да открива човешките съдби зад големите исторически процеси.

В книгите си Юрий Коган се стреми да съчетава точността на журналистическото изследване с увлекателността на добрия разказ. Защото зад всяка историческа дата стои човешка история, а зад всяка общоприета истина понякога се крие въпрос, който все още чака своя отговор.

Предговор

Защо вярваме на измамниците

Нощ в Йонийско море, IV век преди нашата ера. Човек слиза в трюма на собствения си кораб и започва да пробива дъното, за да потъне заедно с кораба и дълговете си. Октомври 2017 година, летище София. Елегантна жена се качва на борда на самолет, отнасяйки със себе си тайната на милиардите, изчезнали в цифровата „монета". Между тези две сцени лежат повече от двадесет и три века. И въпреки това историята е една и съща.

Тази книга е за великите измамници – и за хората, които им вярват. За фалшивия цар, възкачил се на московския престол, и за обущаря, превзел кметство с помощта на износена униформа; за фалшификацията, която управлява Европа в продължение на седем века, и за „древния бард", измислен от един шотландски учител; за финансовите пирамиди – от хартиената империя на Джон Ло до бостънските пощенски купони и блестящите сцени от ерата на криптовалутите.

Двадесет и трите глави са подредени хронологично – от Античността до наши дни. Всяка от тях е отделна история с нов герой и нова измама и може да бъде прочетена в произволен ред. Но ако проследите книгата от началото до края, ще забележите нещо, което не се вижда в отделните истории. Финансовите пирамиди се повтарят през вековете с удивителна точност. Самозванците – от френско село от XVI век до канадски есминец край бреговете на Корея – се възползват от една и съща човешка слабост. Ние вярваме на оня, когото признават околните. Фалшификатите на документи, ръкописи и картини съществуват точно толкова дълго, колкото никой не се осмелява да ги провери, а обещанията за чудеса – изцеления, безсмъртие, разговори

с мъртви, стотици анализи от една капка кръв – намират слушатели във всяка епоха.

Главният герой на тази книга не е измамникът, а доверието. Без него нито една от описаните измами не би могла да се случи. Измамниците рядко са гении – много по-често те просто са наблюдателни. Те предугаждат какво искат хората – да забогатеят, да се докоснат до тайна, да влязат в кръга на избраните, да си върнат изгубеното. И им го предлагат. Кардиналът иска милостта на кралицата, търговецът на скрап – величие, ценителят на живописта – да открие изгубения Вермеер, учените – липсващото звено в еволюцията. Всеки получава точно онова, което очаква да види.

Но тази книга е и за хората, които не могат да повярват. За филолога, който разпознава в древна грамота дума от чужда епоха. За геолога, който изважда от земята диамант със следи от шлифоване. За журналистите, които успяват да видят онова, което милиони хора приемат на доверие. За скромна лабораторна сътрудничка и млад университетски възпитаник, които отказват да мълчат. Оръжието им не е нито власт, нито пари, а най-обикновени въпроси: откъде? Как може да се провери? Защо точно сега?

Всяка глава от книгата се основава на изследвания на историци, съдебни материали и документи от съответната епоха. Там, където информацията е спорна или е известна единствено от легенди, го посочваме директно: „според преданието“, „според разказите на съвременници“, „според версията на обвинението“.

Измамата е съвременница на парите, търговията и властта. Тя сменя облика си, езиците и технологиите, но не променя същността си. Да познаваш нейната история означава да се научиш да я разпознаваш в настоящето. Вероятно това е най-практичното знание, което една историческа книга може да даде.

Пътуващ търговец на „чудодеен еликсир“, предлага стоката си по време на панаир във френско провинциално градче, около 1780 г.

Глава 1
Корабът, който трябвало да потъне

Хегестрат и първата застрахователна измама в историята (около 360–340 г. пр.н.е.)

В трюма мирише на смола, мокро дърво и прашно зърно. На палубата, под звездите на Йонийско море, спят пътниците; въжетата тихо поскърцват, платното улавя нощния вятър. На втория или третия ден корабът се движи от Сицилия на изток, към Гърция. А долу, между чувалите с жито и мокрите ребра на корпуса, един човек опипва дъските на дъното – и започва да ги удря.

Трябва му съвсем малко: пробойна, вода, паника. Корабът трябва да потъне – и да отнесе със себе си дълговете му. Но в нощната тишина всеки удар глухо отеква по корпуса като в празна бъчва. Някой надига глава, настръхва, събужда съседите си. Хората се втурват надолу, към странния шум.

Така, ако вярваме на речта, произнесена по-късно пред атинските съдии, преди около двадесет и три века се случва най-ранната от известните ни застрахователни измами. Нейният автор се казва Хегестрат. И замисълът му е далеч по-хитър, отколкото изглежда на пръв поглед.

През IV век пр.н.е. Атина, най-големият град в Гърция, не може да се изхранва сама – зърното се внася от Причерноморието, Египет и Сицилия. То носи богатство на търговците, но всеки рейс е залог в опасна игра – морето взема своята цена под формата на бури, пирати и засядания.

За да разпределят този риск, гърците създават морския заем[1]. Търговецът или корабособственикът взема пари сре-

[1] Морският заем е древна сделка, при която дългът се изплаща едва след благополучното пристигане на кораба. Римляните го наричат *foenus nauticum*; през Новото време подобен договор получава името „бодмерея“.

Античен търговски кораб. Така са изглеждали търговските кораби, превозващи жито в Средиземно море.

щу залог на кораба или товара. Ако корабът пристигне благополучно – той връща дълга с висока лихва. Ако потъне, не дължи нищо – целият риск остава за кредитора. Високата лихва е цената на опасността, а самата сделка се превръща в прототип на застраховката, съчетала в едно кредит и риск.

Такива договори се сключват в Пирея, пристанищния квартал, където от сутрин до вечер се тълпят търговци, корабособственици и валутни търговци, а въздухът е наситен с мирис на катран, риба и пари. Договорът се записва, заверява се пред свидетели и се предава за съхранение на доверен човек.

Кредиторът рядко пътува – той се доверява на заемополучателя, на кораба му и на думата му. Доверието е основната валута на тази търговия. Потъването на кораба за честния търговец е катастрофа – за нечестния може да се превърне в изгодна сделка.

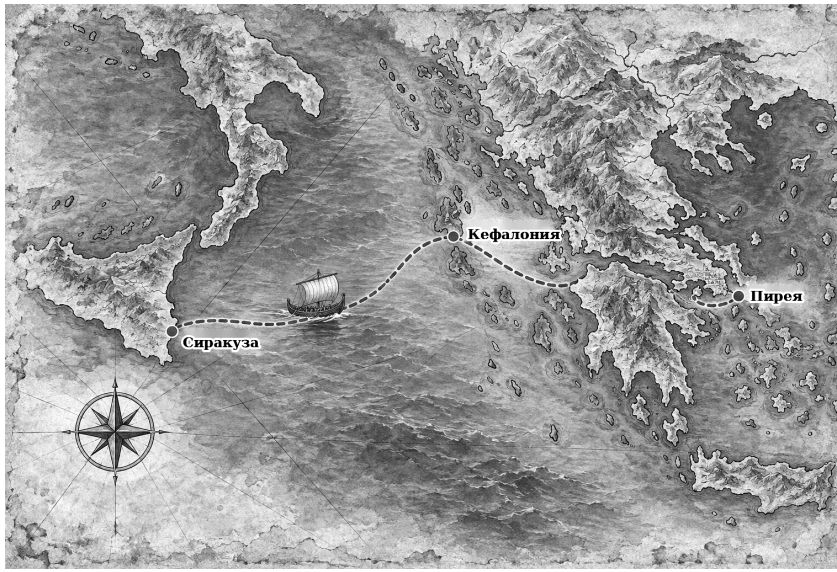
Как работи това

Кредиторът отпуска пари срещу товар. Корабът пристига в пристанището – заемополучателят връща дълга с лихвите. Корабът потъва – дългът изчезва заедно с него. Планът на Хегестрат, според версията на обвинението, се състои от три стъпки: да вземе колкото се може повече пари срещу товар, който не му принадлежи; тайно да пренесе среброто у дома, в Масалия; да потопи кораба в открито море. Дългът отива на дъното заедно с кораба, парите вече са на сигурно място, а свидетелите – в бездната. Планът е фин и чудовищен: за да успее измамата, корабът с хората на борда трябва да потъне.

Хегестрат е навклир[2], родом от Масалия – гръцка колония в южната част на Галия, на мястото на днешна Марсилия. Неговият съучастник, според обвинението, е съгражданинът му Зенотемис. В Сиракуза, най-богатия гръцки град в Сицилия, корабът натоварва зърно за Атина. Само че зърното не е тяхно. То е купено от търговеца Протос с пари, взети назаем в Атина. Хегестрат и Зенотемис, ако се вярва на съдебната реч, убеждават сиракузките заемодатели, че товарът принадлежи на Зенотемис, и вземат срещу него големи суми от няколко души едновременно. Среброто тихо поема пътя към Масалия.

Сметката е проста. Докато корабът е в морето, измамата лесно може да бъде разкрита – истинският собственик на зърното ще предяви правата си. Но ако корабът изчезне във водните дълбини, никой няма да се занимава да изяснява чий е бил товарът – такива са правилата на морския заем. Свидетели обаче има достатъчно – моря-

[2] Навклир (гръц. *naukleros*) – собственик или наемател на търговски кораб, отговорен за пътуването; да не се бърка с кормчия, който управлява кораба.

Карта на маршрута Сиракуза – Кефалония – Пирея. Пътят на кораба със зърно: от Сицилия през Йонийско море към Атина.

ци, пътници, хора на Протос. Всеки от тях при провал на плана може да стане обвинител. Всичко зависи от тъмнината, тишината и бързината. Корабът отплава от Сиракуза. На втория или третия ден от пътуването, през нощта, Хегестрат слиза в трюма и се заема с дъното. Междувременно Зенотемис остава горе, сред пътниците – с невъзмутимото изражение на човек, който не подозира нищо. Но шумът издава заговорника. Моряците и пасажерите се спускат долу и заварват Хегестрат в действие. Той хуква нагоре, измъква се на палубата и скача зад борда – към лодката, която корабът влачи след себе си. В тъмнината обаче не успява да я стигне. Черните водни талази се затварят над него. Морето, което трябва да погълне кораба, погребва самия него.

Историята обаче не приключва дотук. Според обвинението Зенотемис се преструва на ужасен и започва да убеждава екипажа да напусне кораба и да се спаси в лодката – корабът, казва той, така или иначе потъва. Но някой от хората на борда обещава на моряците щедра награда, ако останат. И те остават. Успяват да овладеят теча и повреденият кораб едва стига до Кефалония – най-големия от Йонийските острови край западното крайбрежие на Гърция. Дори там Зенотемис се опитва да не допусне кораба до Атина. Местните власти обаче преценяват ситуацията по друг начин: корабът трябва да продължи дотам, откъдето са дошли парите за зърното. Освен това атинският закон забранява на гражданите да отпускат заеми срещу товар, който няма да бъде доставен в Атина – градът е твърде зависим от вноса на жито.

В Атина Зенотемис обявява зърното за свое и го представя като залог по заема, който уж е отпуснал на Хегестрат. Срещу него се изправя Демон, атинянинът, който е дал на Протос пари за закупуването на същото това зърно.

Речта на Демон е включена в сборника със съчинения на великия оратор Демостен[3] под номер XXXII – „Срещу Зенотемид". Формално това не е обвинение в измама, а параграф[4] – възражение срещу самото право на Зенотемид да бъде съден. Но за да убеди съдебните заседатели, Демон разказва отново цялото пътуване на кораба – от пристанището в Сиракуза до брегoвете на Кефалония.

[3] Демостен (384–322 г. пр.н.е.) е древногръцки държавник, политик и най-великият оратор на класическа Атина. В сборника с неговите речи са включени и текстове, написани за други хора или приписвани му по-късно.

[4] Параграф – в атинското право възражение на ответника срещу допустимостта на иска: той доказва, че делото изобщо не трябва да бъде разглеждано в съда.

Хегестрат се опитва да пробие дъното на собствения си кораб.